

LA 70 DE ANI
DE LA NAȘTEREA
LUI VICTOR ION POPA

o piesă inedită:

Răspîntia cea mare

Victor Ion Popa — autoportret

S-au împlinit, la 11 august, șaptezeci de ani de la nașterea lui Victor Ion Popa. Cu acest prilej, încă unul dintre manuscrisele inedite ale scriitorului vede lumina tiparului, trecînd solemn peste decenii și stihii. Ani și ani de zile, cîteva piese de teatru și alte încercări literare au așteptat, într-o liniște aparentă, să se angajeze în dialogul cu omenirea vie. Ca și cum ar fi fost subușe anume unui examen de vitalitate, paginile netipărite ale autorului Ciutei ies la lumină cu o mîndrie abia reținută. Răspîntia cea mare îndeosebi își întemeiază dreptul la viață literară pe un mesaj uman, pe o nealterată vibrație artistică. Tipărirea ei, sub îngrijirea atentă a lui Sorin Popa, valorează astăzi cît o descoperire.

Piesa a fost scrisă, probabil, în 1922, imediat după Ciuta și cu șase ani înainte de Mușcata din fereastră. Este o piesă de tinerete, concepută în imediata apropiere a experienței războiului. Victor Ion Popa n-avea să uite niciodată slăcările infernale ale frontului, care l-au „marcat” pe veci. În tranșee, idealurile juvenile și sufletul său însetat de frumusețe au fost bruscate de o realitate insuportabilă. Cînd moartea dobîndește o prezență aproape familiară și sentimentul de precaritate dă vieții dimensiuni neobișnuite, spasmul cunoașterii capătă, la rîndul lor, o tragică acuitate. Autorul

Ciutei s-a înscris cu întregul său capital artistic și spiritual pe lista marilor mutilați morali ai primului război mondial. În întreaga sa operă palpită conștiința adînc rănită a unor generații sacrificate inutil. Tocmai această zădărnicie a jertfelor celor uciși pune la într-o nouă lumină raportul dintre ideal și real, cerea o revizuire a valorilor etice, prin eliberarea adevărului de sub vălul mistificărilor.

Răspîntia cea mare indică, prin chiar titlul său, intenția unei dezbatere capitale. Războiul este văzut ca un cataclism generator de crize morale. Sub presiunea unor realități incandescente, oamenii trebuie să aleagă și, astfel, să se definească definitiv. Piesa începe într-o atmosferă de conac patriarhal, în care persistă vestigiile unei existențe alimentate de certitudinile mediocrității. Florea pare a fi un gospodar mulțumit de sine și cu opinii ferme despre multe și diferite lucruri. Ocupația străină creează încetul cu încetul noi raporturi și pune cu insistență chestiunea răspunderii. Ieșită din albia obișnuințelor înșelătoare, existența își conturează brusc și fățiș dimensiunile ei morale, obligînd individul să opteze. Este vorba de a părăsi comoditatea indiferenței și de a covîrși fișpătul egocentric prin trecerea la acțiune alături de alții.

Bagajul de idei al Răspîntiei este foarte serios. Piesa reia, într-o viziune originală, teme și obsesii ale dramei expresioniste germane. Dar aci atît critica războiului imperialist, cît și atacul dezlănțuit împotriva individualismului converg spre indicarea decisă a unei soluții active. Cei care „au greșit drumul” și, aflați la „răspîntia cea mare”, au preferat salvarea egoistă sînt condamnați de autor în numele unui patriotism luminat și al simțului de solidaritate cu cei oprimați. Zbuciumul eroului central, obsedat de incapacitatea sa de a-și depăși instinctul de conservare, nu capătă totuși aspectul unei reprezentări a tragismului condiției umane. Pe de o parte, biruința din final a lui Florea asupra propriei sale spaime, pe de altă parte seninătatea și curajul celor care aleg de la început calea spre oameni ridică întreaga dezbatere la un punct de vedere superior. Teama grozavă a eroului central de „a nu se îneca în el însuși” amplifică puternic drama alegerii între protestul izolat și acțiunea primejdioasă. Victor Ion Popa are meritul de a introduce în această controversă elemente distincte ale înțelepciunii populare. Argatul Ion, ca și țăranul Petru al Uădanei aduc în climatul piesei înalta simplitate a unui crez moral care nu suportă nici o abatere. Setea de absolut, atît de caracteristică eroilor puri și derutați ai acestei epoci, cunoaște astfel o variantă particulară. Țăranii lui V. I. Popa (nu numai aci) leagă indisolubil sentimentul onoarei de o neabătută cinstire a omeniei în formele ei ideale.

Nu putem ignora, desigur, că în Răspîntia cea mare pătrunde vag suflul vetust al tradiționalismului. Servilitatea argașilor capătă o aură aprobativă și participă astfel la elogiul unei patriarhalități crepusculare. Pe de altă parte, unele personaje (Ecaterina, mai întîi, Mircea în final) cunosc o transformare bruscă, neașteptată. Drama întreagă se resimte de oarecare ezitări în expresie, în construirea dialogului. Așa cum este însă, ea rămîne o operă literară remarcabilă, în care sobrietatea construcției se sprijină pe poezia limbajului scenic. Scena din actul II, în care Florea își confruntă neliniștile cu limpezimea gravă a hotărîtului Ion, ca și discuția tulburătoare Ecaterina-Florea din actul III atrag atenția asupra densității filozofice și adîncimii psihologice a acestei drame.

Răspîntia cea mare, memorabilă piesă a rezistenței patriotice față de ocupantul străin, duce intensitatea emoțională a luptei pînă la vibrația ciocnirilor de idei. Locul acestei piese în opera lui V. I. Popa este considerabil. În ansamblul literaturii dramatice românești de după 1918, ea are meritul de a completa capitolul pieselor de idei, cu o contribuție de o certă originalitate. Sentimentalitatea și gestul febril, atît de caracteristice scrisului lui Victor Ion Popa, capătă în această creație, care s-a odihnit peste patru decenii, o dirzenie neașteptată și un stăruitor farmec juvenil.

V. Mîndra